

80-річчя**академіка НАН України М.Г. ЧУМАЧЕНКА**

11 травня виповнилося вісімдесят років відомому вченому-економісту, Заслуженому діячеві науки і техніки України академіку НАН України Миколі Григоровичу Чумаченку.

Народився М.Г. Чумаченко у селянській родині, в с. Гладківка Голопристанського району, що на Херсонщині. У роки Великої Вітчизняної війни добровольцем пішов на фронт, за бойові заслуги має багато урядових нагород.

Фахове становлення Миколи Григоровича відбулося у повоєнні роки на Кутаїському автомобільному заводі. Саме у цей період майбутній науковець активно вивчає економіку підприємства, тоді ж з'являються і перші його праці, присвячені аналізу господарської діяльності.

У 1957 р. М.Г. Чумаченко закінчив з відзнакою, без відриву від виробництва, економічний факультет Тбіліського державного університету і вступив до заочної аспірантури Київського фінансово-економічного інституту.

Результати досліджень ученого викладені у низці наукових публікацій, у кандидатській та докторській дисертаціях. Людина надзвичайної працездатності, талановитий дослідник, М.Г. Чумаченко — автор багатьох оригінальних ідей, засновник нових напрямів в економічній науці. З квітня 1973-го до 1995 року він працював директором Інституту економіки промисловості АН України і зас-

тупником голови Донецького наукового центру. У вересні 1995 р. Миколу Григоровича призначають почесним директором Інституту економіки промисловості НАН України, а невдовзі — радником Президії НАН України.

М.Г. Чумаченко — дослідник з широким діапазоном наукових зацікавлень. Тематика його розробок охоплює велике коло актуальних проблем економіки. Так, він розвинув нестандартні підходи, спрямовані на виявлення резервів підвищення ефективності суспільного виробництва. Увага вченого зосереджується на інформаційній системі управління — господарському обліку й економічному аналізі; вдосконаленні процесу керування виробництвом, проблемах його автоматизації; на економічних питаннях екології та ресурсозбереження; управління науково-технічним прогресом, економікою регіону, промисловими галузями тощо. Результати наукових пошуків М.Г. Чумаченка відображені у більш як 800 наукових працях, серед яких 70 — це індивідуальні та колективні монографії. Фундаментальні та прикладні результати його досліджень проторували шлях у різних галузях промисловості, використовуються органами законодавчої та виконавчої влади країни, сприяють державотворчому процесу в Україні. Наукові здобутки вченого відзначені Державною премією України у галузі науки і техніки,

академічними преміями ім. О.Г. Шліхтера та ім. М.І. Тугана-Барановського.

Микола Григорович — президент зініційованої ним Академії економічних наук України. Багато зусиль доклав він і до створення Української асоціації регіональних наук, що ввійшла до відповідної Європейської асоціації. Вченого обрано дійсним членом і членом президії Академії екологічних наук України, дійсним членом Академії підприємництва і менеджменту, академіком Академії акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург), дійсним членом Міжнародної економічної академії «Євразія».

М.Г. Чумаченко — голова редакційної ради науково-практичного журналу «Економіка промисловості» і член редколегії ще дев'ятьох наукових часописів.

Учений постійно дбає про підготовку наукових кадрів. Серед його учнів — 33 докто-

ри і 41 кандидат наук. Микола Григорович очолює спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, яка працює в Інституті економіки промисловості НАН України від 1976 року. Водночас завідує кафедрою обліку й аудиту в кредитних і бюджетних організаціях та економічного аналізу Київського національного економічного університету.

Заслуги Миколи Григоровича перед Батьківщиною відзначені орденами Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Почесною грамотою Президії Верховної Ради України, численними медалями, Знаком «Шахтарська слава» трьох ступенів.

Наукова громадськість, друзі і співробітники сердечно вітають Миколу Григоровича з ювілеєм, зичать йому міцного здоров'я, щастя, творчих здобутків.

80-річчя

академіка НАН України Ю.М. БЕРЕЗАНСЬКОГО

8 травня виповнилося вісімдесят років всесвітньо відомому українському математичному академіку НАН України Юрію Макаровичу Березанському.

Народився Ю.М. Березанський в інтелігентній родині, у Києві, з цим містом пов'язане все його подальше життя. У 1944 р. після восьмого класу загальноосвітньої школи вступив до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка на фізико-математичний факультет. Ще студентом Юрій виявив непересічні математичні здібності і привернув увагу визначного математика М.Г. Крейна, котрий істотно вплинув на формування його перших наукових інтересів.

По закінченні університету Ю.М. Березанський вступив до аспірантури при відділі алгебри і функціонального аналізу Інституту математики АН УРСР (нині НАН України). Під керівництвом М.Г. Крейна, у творчій співпраці з учителем Юрій Макарович за сім років захищає кандидатську та докторську дисертації. У 1960 р. він очолює відділ математичного, а згодом — функціонального аналізу.

Творчість Ю.М. Березанського вирізняється широтою тематики і глибиною дослідження проблем. Упродовж своєї 55-річної науково-організаційної та педагогічної діяльності Юрій Макарович, власне, створив наукову школу з функціонального

аналізу, до здобутків якої шанобливо ставиться світова математична спільнота.

Основні напрями його досліджень — спектральна теорія самоспряжених операторів, зокрема диференціальних з частинними похідними та різницевих з частинними різницями, узагальнені функції, гармонічний аналіз, граничні задачі для диференціальних і різницевих рівнянь, обернені задачі спектрального аналізу, нескінченновимірний аналіз.

Циклом праць ученого із спектральної теорії операторів було, з одного боку, завершено побудову теорії розкладів за узагальненими власними векторами абстрактних самоспряжених операторів, а з другого — підбито підсумок тривалих досліджень багатьох математиків у теорії розкладів за власними функціями диференціальних і різницевих рівнянь як звичайних, так і з частинними похідними та різницями. Без перебільшення можна сказати, що Ю.М. Березанський є прямим спадкоємцем новаторських розробок, розпочатих ще Д. Бернуллі і продовжених нашими видатними співвітчизниками М.В. Петроградським, В.А. Стекловим, М.Г. Крейнном.

У 70-х роках минулого століття з'ясувалося, що чимало з проблем математичної фізики потребує ґрунтовного вивчення операторів, заданих на функціях нескінченної кількості змінних. Це пов'язано з тим, що при описі фізичних систем, які складаються із нескінченної кількості часток, виникають функції нескінченної кількості координат. У зв'язку з цим Ю.М. Березанський та його учні побудували теорію — нескінченновимірний аналіз, яка широко використовується у розв'язанні задач математичної фізики. Розвиток зазначеної теорії зумовив появу зручних для застосувань узагальнень теорії білого шуму до аналізу на просторі конфігурації, γ -аналізу.

Роботи Юрія Макаровича 50-х років, присвячені побудові гармонічного аналізу на комутативних гіперкомплексних системах із

компактним або дискретним базисом, узагальнюють поняття групового кільця групи. Фактично вони з'явилися раніше теорії гіпергруп, яка активно розвивається на Заході від 70-х років. Згодом учений повернувся до цієї тематики і разом з учнями одержав низку фактів гармонічного аналізу і теорії зображень для некомутативних систем.

Ю.М. Березанський був першим, хто розглянув обернені задачі для рівнянь з частинними різницями і частинними похідними. У першому випадку він повністю розв'язав задачу у спектральній постановці, а потім його учні розглянули також обернену задачу розсіяння; у другому — йому належить ряд постановок обернених задач і відповідна теорема єдиності. Метод обернених спектральних задач був застосований Юрієм Макаровичем до інтегрування нелінійних систем різницевих рівнянь.

Перу Ю.М. Березанського належать 6 монографій і понад 200 наукових статей, опублікованих у провідних математичних журналах. Усі його монографії, де розв'язано чимало вузлових проблем математики, перевидано за кордоном, вони широко відомі у нашій країні і за рубежом, отримали високу оцінку фахівців.

Творча активність, математична культура, енциклопедичний кругозір і блискуча ерудиція Ю.М. Березанського мали вирішальне значення для розвитку функціонального аналізу в Україні, зокрема у Києві.

Наукову діяльність учений завжди поєднував з педагогічною працею. Від 1954 р. викладає в Київському національному університеті імені Т. Шевченка, з 1961 р. є його професором, а також був професором Люблінського університету Польщі протягом 1994 — 1996 років. Серед його учнів — 10 докторів і 33 кандидати наук. Ю.М. Березанський — член редколегій кількох відомих математичних часописів, засновник і головний редактор журналу «*Methods of Functional Analysis and Topology*».

Вчений — лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки, академічних премій ім. М.М. Крилова та ім. М.М. Боголюбова.

Юрій Макарович ніколи не стояв осторонь проблем, які в різні часи хвилювали наше суспільство. Людина високих моральних стандартів, внутрішньо вільна і безкомпромісна, він палко відстоював і боронив українську мову у часи суцільної русифікації, разом із кращими представниками вітчизняної інтелігенції виступив 1968 року на за-

хист конституційних прав громадян, усіх рухів за демократичні перетворення в Україні, за відродження її культури.

І сьогодні вчений бере діяльну участь у багатьох заходах, спрямованих на демократизацію суспільства, збереження соборності і незалежності нашої держави.

Наукова громадськість, численні учні, колеги та друзі сердечно вітають Юрія Макаровича з ювілеєм, бажають йому здоров'я, щастя і добра.

60-річчя академіка НАН України В.М. ЛОКТЕВА

3 травня виповнилося шістдесят років відомому українському фізику-теоретику, Заслуженому діячеві науки і техніки України академіку НАН України Вадиму Михайловичу Локтеву.

Народився В.М. Локтев у м. Києві в сім'ї службовців. 1968 року випускник фізичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка вступив до аспірантури Інституту теоретичної фізики АН України і відтоді всю свою наукову діяльність пов'язав з цією установою. У травні 1971 р. він захистив кандидатську дисертацію, виконану під керівництвом видатного вченого академіка АН УРСР О.С. Давидова, а у 1983 р. — докторську. Упродовж 1987 — 1993 років Вадим Михайлович завідував лабораторією електронних процесів у молекулярних впорядкованих структурах відділу теорії багаточастинкових систем, який очолював О.С. Давидов. Починаючи з 1993 р. В.М. Локтев — завідувач відділу нелінійної фізики конденсованого стану. Нині він — академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України.

Надзвичайна ерудиція та широкі наукові інтереси В.М. Локтева визначили чільний науковий доробок дослідника у ряді галузей теоретичної фізики. Він одержав низку основоположних результатів з теорії кріо-кристалів, молекулярних та магнітних екситонів, високотемпературної надпровідності, фазових переходів у конденсованих системах. Вадим Михайлович удостоєний двох Державних премій України у галузі науки і техніки та премії імені К.Д. Синельникова НАН України.

На основі теоретичних досліджень В.М. Локтева фізика збагатилася такими термінами, як «ортогональні домішки», «кросовер розщеплення», «когерентна і некогерентна перебудови спектра». Передбачена ним структура β -кисню відома тепер як структура Локтева. Він є одним із авторів теорії домішкових станів великого радіуса в кристалах, яка одержала назву теорії Іванова — Локтева — Погорєлова.

Важливих результатів досяг дослідник у вивченні магнітних систем, зокрема ізотропних та анізотропних феромагнетиків. Розвинена ним теорія екситонів в антиферомагніт-

них упорядкованих кристалах дала змогу розрахувати залежності інтегральної інтенсивності екситон-магнетонних переходів в антиферодіелектриках від величини зовнішнього магнітного поля, які з високою точністю пояснюють експериментальні дані. В.М. Локтев побудував теорію спінових збуджень у неупорядкованих магнетиках з сильною одноіонною анізотропією і теорію спінових хвиль та формування магнітопружної щілини у квазідвовимірних антиферромагнетиках.

Вчений передбачив новий лінійний по зовнішньому магнітному полю магнітооптичний ефект в анізотропних магнітних кристалах. На його базі експериментаторам вдалося візуалізувати колінеарні домени в антиферромагнетиках. В.М. Локтев розвинув теорію ефекту Рашбі в антиферромагнетиках та визначив можливість колективної перебудови спектра незалежно від концентрації домішок. Висновок про можливість контролю магнітної домішкової взаємодії за допомогою зовнішнього магнітного поля стимулював розгортання нових експериментальних досліджень у Фізико-технічному інституті низьких температур НАН України.

Важливі результати одержав Вадим Михайлович і з теорії кріоцисталів та взаємодії світла з ними. У дослідженнях спектрів твердого кисню вчений передбачив явище розщеплення смуг біекситонного поглинання в антиферромагнітних діелектриках.

Від часу відкриття високотемпературних надпровідників В.М. Локтев почав інтенсивно вивчати магнітні властивості й електронну структуру цих матеріалів. Зокрема, визначив внесок p - та d -станів носіїв у формування валентної зони і зони провідності в металооксидних керамічних сполуках. Вадим Михайлович побудував фазову діаграму для критичної температури надпровідного переходу залежно від концентрації носіїв заряду, а також показав, що квантові флуктуації фази можуть спричинювати утворення псевдощілини у надпровідниках.

Синтез високосиметричних молекул фулерену та сполук на їх основі, так званих фулеритів, стимулював новий етап теоретичних розробок Вадима Михайловича: була вперше встановлена важлива роль ефекту Яна—Теллера у механізмі виникнення високотемпературної надпровідності плівок фулеритів.

Цікаві результати отримав дослідник, вивчаючи переходи, пов'язані зі спонтанним зниженням симетрії у конденсованих системах. Він визначив загальні фізичні умови виникнення неоднорідного або багатодоменого стану поблизу фазового переходу та роль далекоюсяжних пружних взаємодій у таких явищах для кристалів скінченних розмірів. В.М. Локтев дослідив вплив доменної структури кристалів на їх поведінку у зовнішніх полях та запропонував механізм утворення доменної структури в антиферромагнетиках.

Надзвичайна працездатність, наукова активність і «всюдисущність» Вадима Михайловича широко відомі колегам. Вже звикли, що здебільшого він повідомляє співробітникам новини про останні наукові відкриття, отримуючи їх часто «з перших рук», бо поміж його добрих знайомих чимало знаних у світі вчених. В.М. Локтев є автором кількох монографій та понад двох сотень наукових праць, опублікованих у вітчизняних та зарубіжних виданнях.

В.М. Локтев приділяє велику увагу вихованню наукових кадрів. Він завідує кафедрою теоретичної і загальної фізики фізикоматематичного факультету Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», має численних учнів, керує курсовими, дипломними та кандидатськими роботами молодих науковців. Свій ювілей учений зустрічає у розквіті сил, сповнений енергії і творчої насаги. Наукова громадськість, колеги та друзі щиро вітають Вадима Михайловича з ювілеєм, бажають йому міцного здоров'я, щастя, нових творчих звершень у його багатогранній діяльності.